

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**ΘΩΜΑΣ ΜΠΑΜΠΑΛΗΣ, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. -
Ε.Κ.Π.Α.
ΚΩΝ/ΝΑ ΤΣΩΛΗ, Αν. Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. -
Ε.Κ.Π.Α.**

Company LOGO

A photograph of a classroom. In the foreground, there are several rows of wooden desks with attached chairs, arranged in a typical classroom layout. The desks are light-colored, and the chairs are a reddish-brown color. In the background, a large green chalkboard is mounted on the wall. A white rectangular box with a black border is superimposed on the chalkboard, containing the main text. The overall lighting is bright, and the scene is empty of people.

**«Σχολική Βία και Επιθετικότητα:
ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση»**

1. Σχολική Επιθετικότητα

Σχολικός εκφοβισμός ορίζεται ως η συστηματική άσκηση σωματικής, λεκτικής ή ψυχολογικής βίας ή εκφοβισμού σε ένα παιδί από κάποιο άλλο παιδί ή ομάδα παιδιών στο σχολείο, η οποία έχει σκοπό να βλάψει, να προκαλέσει φόβο ή να φέρει σε δύσκολη θέση το θύμα (Olweus, 1993).

Επανάληψη
των
ενεργειών με
σταθερή
συχνότητα

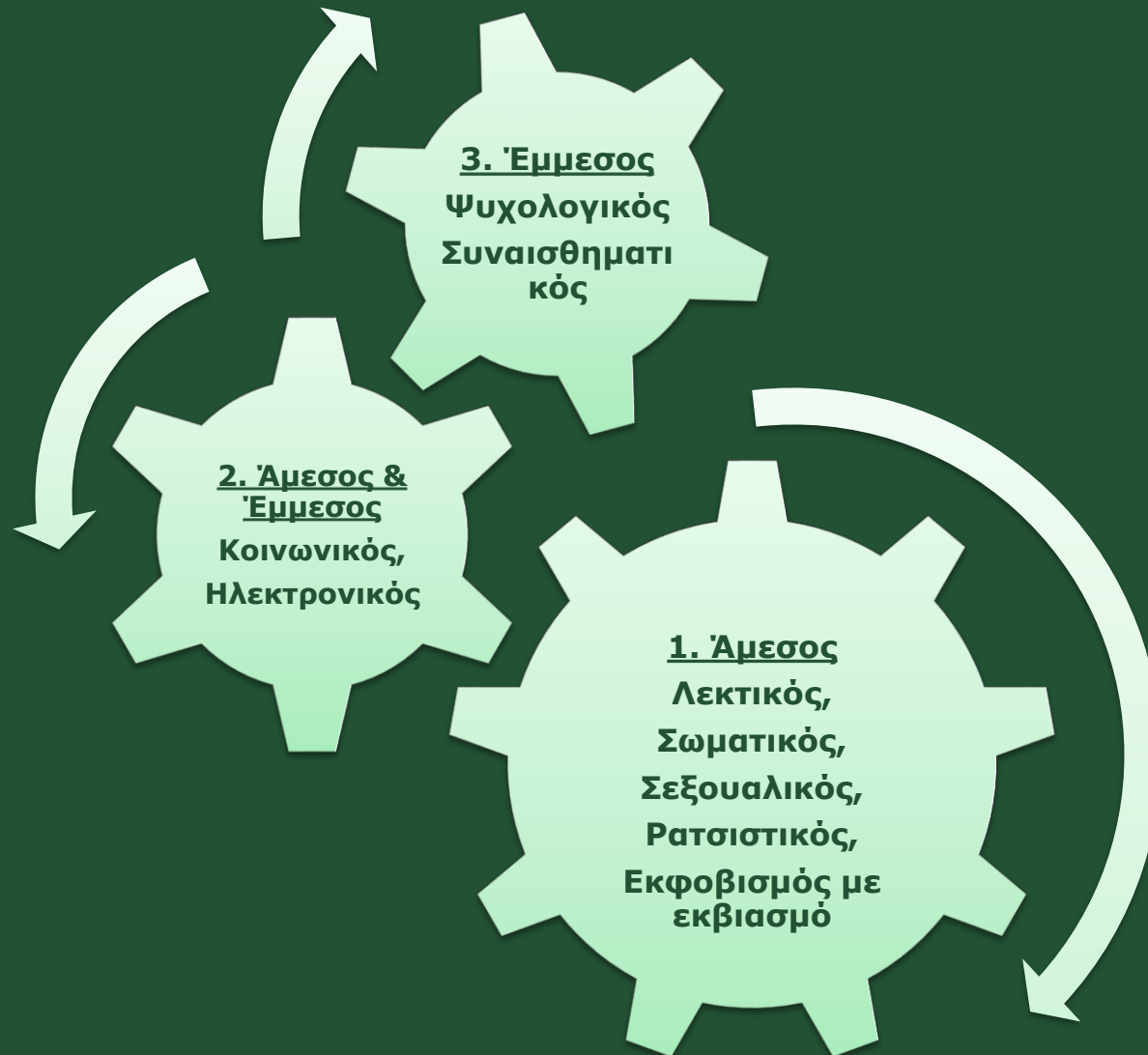
Μεθόδευση
προς τους
πιο
αδύναμους
μαθητές

Σαφής
πρόθεση
χειραγώγησης
και
πρόκλησης
πόνου

Τι ΔΕΝ είναι ο σχολικός εκφοβισμός

- μεμονωμένα επιθετικά περιστατικά μεταξύ μαθητών
 - όταν τα εμπλεκόμενα μέρη είναι ίσης δύναμης (λόγω αριθμού, σωματικής διάπλασης, κοινωνικής θέσης, κλπ.)
 - όταν τα εμπλεκόμενα μέρη διακατέχονται από ίδια συναισθηματική φόρτιση (πχ. και οι δύο μαθητές είναι θυμωμένοι)
 - αστεϊσμοί μεταξύ των μαθητών με τη μορφή καλοπροαίρετων πειραγμάτων και εφόσον ο αποδέκτης φαίνεται να μην τον ενοχλεί
-

Μορφές σχολικού εκφοβισμού

Μορφές σχολικού εκφοβισμού

Άμεσος/Λεκτικός:

απειλώ, εκβιάζω, κοροϊδεύω, προσβάλλω, βρίζω, ειρωνεύομαι, κάνω αγενή σχόλια, κλπ.

Έμμεσος / Συναισθηματικός:

διαδίδω κακοήθεις και ψευδείς φήμες, ειρωνεύομαι, προσβάλλω τη φυλή/εθνικότητα/ θρησκεία/ταυτότητα αναπηρίας/ σεξουαλική ταυτότητα του θύματος, απομακρύνω τους φίλους του θύματος

Έμμεσος / Ψυχολογικός:

προκαλώ τον αποκλεισμό του θύματος από κοινωνικές ή/και ομαδικές δραστηριότητες (πχ. παιχνίδια στα διαλείμματα), γελοιοποιώ, διαδίδω ψευδείς φήμες, κουτσομπολιά

Άμεσος/ Σωματικός:

χτυπάω, κλωτσάω, τσιμπάω, σπρώχνω, φτύνω, δαγκώνω, βάζω τρικλοποδιά, κλέβω/καταστρέφω ή κρύβω προσωπικά πράγματα

Άμεσος / Εκφοβισμός με εκβιασμό:

Κλέβω/κρύβω/καταστρέφω προσωπικά πράγματα/χρήματα του θύματος, απειλώ & εξαναγκάζω το θύμα σε ανεπιθύμητες, αντικοινωνικές πράξεις.

Άμεσος/ Ηλεκτρονικός /cyber bullying:

στέλνω/δημοσιοποιώ υβριστικό ή απειλητικό υλικό, μηνύματα σεξουαλικού περιεχομένου (sexting), μη κολακευτικές φωτογραφίες, διαδίδω ανυπόστατες φήμες μέσω κινητού τηλεφώνου ή διαδικτύου, ενοχλώ με επαναλαμβανόμενες κλήσεις από άγνωστο νούμερο.

Έμμεσος/Ηλεκτρονικός:

αποκλείω από μια δικτυακή ομάδα

Άμεσος / Σεξουαλικός :

παρενοχλώ σεξουαλικά, κάνω υβριστικά σχόλια ή πειράγματα σεξουαλικού περιεχομένου, ανήθικες χειρονομίες, ανεπιθύμητα αγγίγματα ή δημοσιοποίηση περιπαιχτικών σεξουαλικών σκίτσων, κλπ.

Άμεσος/Ρατσιστικός:

επιτίθεμαι/προσβάλλω λεκτικά, συναισθηματικά ή σωματικά το θύμα λόγω της καταγωγής, της κοινωνικής τάξης, της οικονομικής κατάστασης της οικογένειάς του και γενικά της διαφορετικότητάς του από το σύνολο της πλειοψηφίας

Άμεσος/Κοινωνικός:

αδιαφορώ/αποκλείω/απομονώνω συστηματικά το θύμα από ομαδικές-κοινωνικές δραστηριότητες.

Έμμεσος/Κοινωνικός:

Έμμεσα εκδηλώνεται με 'σιωπηλό' αποκλεισμό ο οποίος γίνεται αντιληπτός από το θύμα μόνο όταν επιχειρήσει να συμμετέχει στη συγκεκριμένη ομάδα

Συνηθέστεροι χώροι διάπραξης περιστατικών σχολικής βίας

- Η τάξη
- Η αυλή του σχολείου
- Το γήπεδο
- Οι τουαλέτες
- Στο δρόμο προς και από το σχολείο

Χαρακτηριστικά επιθετικών παιδιών

- Θετικές στάσεις ως προς τη χρήση βίας για την επίτευξη στόχων
 - Ανάγκη αίσθησης κυριαρχίας και ελέγχου της ομάδας των συνομηλίκων
- Έλλειψη ενσυναίσθησης
 - Χαμηλή αυτοεκτίμηση
 - Ελλείψεις ως προς τις κοινωνικές τους δεξιότητες
- Χαμηλή σχολική επίδοση
 - Παρορμητικότητα
- Έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις

Χαρακτηριστικά θύματος

- Παθητικά και αγχώδη άτομα
- Χαμηλή αυτοεκτίμηση
- Εσωστρεφή και έλλειψη ευχαρίστησης στο σχολείο
- Ελλείψεις ως προς τις κοινωνικές δεξιότητες και τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων

Σχολικός εκφοβισμός-Ενδοσχολική βία

τα παιδιά θεατές

Ο κύκλος της βίας

το παιδί που εκφοβίζει

διακρίνεται για την
**αντικοινωνική του
συμπεριφορά και
την τάση του προς
την παραβατικότητα**

- ❖ Διακατέχεται από την ανάγκη για κυριαρχία και επιβολής εξουσίας
- ❖ Εκδηλώνει αδυναμία ελέγχου παρορμήσεων και έλλειψη αίσθησης του μέτρου
- ❖ Εμφανίζει μειωμένη ικανότητα αυτοελέγχου
- ❖ Διακρίνεται για την αδυναμία του ως προς την τήρηση κανόνων και ορίων
- ❖ Έχει διογκωμένη αντίληψη για τον εαυτό του και απόλυτη έλλειψη ενσυναίσθησης (empathy)
- ❖ Αισθάνεται ασυνήθιστα χαμηλό άγχος
- ❖ Δυσκολεύεται στη διαλεκτική επίλυση διαφορών και στη διαχείριση της επιθετικότητάς του
- ❖ Επιδεικνύει εχθρότητα απέναντι στο περιβάλλον του (γονείς, εκπαιδευτικούς)
- ❖ Δεν έχει ιδιαίτερα μεγάλη δημοτικότητα
- ❖ Του αρέσει να περιβάλλεται από άλλους συμμαθητές του

Ψυχολογικές διαστάσεις

το παιδί που βιώνει εκφοβισμό

Το παιδί που στοχοποιείται θα διαφέρει κατά κάποιον τρόπο από τη μέση εικόνα του μαθητή ως προς:

- Τα φυσικά χαρακτηριστικά (ύψος, βάρος, χρώμα δέρματος, κλπ.)
- Τις σεξουαλικές του προτιμήσεις
- Τη σχολική του επίδοση
- Θρησκεία, εθνικότητα, καταγωγή
- Την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς του
- Ειδικές ανάγκες ή μορφές αναπηρίας

Σχολικός εκφοβισμός-Ενδοσχολική βία

συναισθηματικές συνέπειες

- ❖ χαμηλή αυτοεκτίμηση,
- ❖ αίσθημα απελπισίας, ντροπής
- ❖ αδυναμία επίλυσης προβλημάτων
- ❖ εμφάνιση μορφών κατάθλιψης
- ❖ αδυναμία εκδήλωσης συναισθημάτων ή έντονα συναισθηματικά ξεσπάσματα
- ❖ αίσθημα μοναξιάς, τάση για απομόνωση
- ❖ άρνηση για δημιουργία φιλίας και κοινωνικές συναναστροφές
- ❖ χαμηλές σχολικές επιδόσεις και αδικαιολόγητες απουσίες
- ❖ διαταραχές συμπεριφοράς
- ❖ άγχος
- ❖ φοβίες, ανασφάλειες
- ❖ τάσεις αυτοκτονίας

σωματικές συνέπειες

- ❖ ψυχολογικά/ψυχοσωματικά προβλήματα (πονοκέφαλοι, κοιλιακά άλγη, κλπ)
- ❖ ενούρηση, διαταραχές ύπνου
- ❖ να δαγκώνει τα νύχια του
- ❖ να έχει απώλεια όρεξης

Συνέπειες στη σχολική ζωή

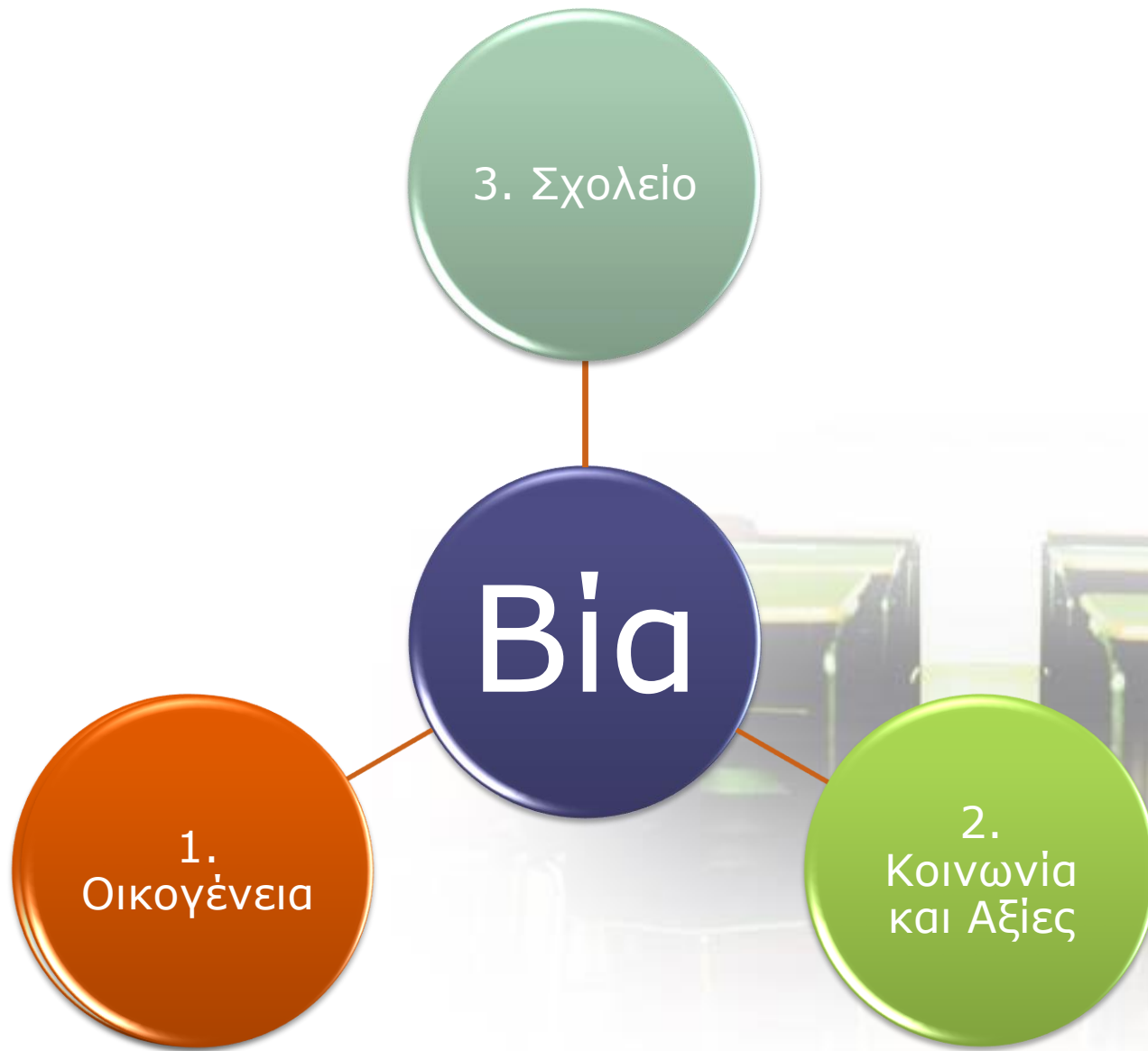
- σχολική άρνηση
- ελλιπής σχολική φοίτηση
- αδυναμία συγκέντρωσης σε εργασίες
- άρνηση συμμετοχής σε σχολικές δραστηριότητες και μαθησιακές διαδικασίες

**Θυμός, ντροπή,
ενοχή, φόβος**

Ενδείξεις ότι το παιδί έχει πέσει θύμα εκφοβισμού και βίας στο σχολείο

- ❖ μειωμένη διάθεση/ξαφνικές αλλαγές στη διάθεση
 - ❖ αλλαγή στη διαδρομή προς το σχολείο
 - ❖ καθυστέρηση στην προσέλευση ή στην επιστροφή από σχολείο
 - ❖ απουσίες/άρνηση για το σχολείο ή για συμμετοχή σε σχολικές δραστηριότητες
 - ❖ απροσδόκητη μείωση μαθησιακής επίδοσης
 - ❖ προσκόλληση σε εκπαιδευτικούς - ενήλικες τα διαλείμματα
 - ❖ αποφυγή επεξήγησης για σημάδια και μελανιές στο σώμα
 - ❖ απώλεια προσωπικών αντικειμένων
 - ❖ συχνά ζητά χρήματα από τους γονείς
 - ❖ ψυχοσωματικά προβλήματα
-

Ο κύκλος της βίας

1. Οικογενειακοί παράγοντες και σχολική επιθετικότητα

Τα παιδιά μαθαίνουν να είναι επιθετικά προς τους άλλους και ειδικότερα προς εκείνους που είναι πιο αδύναμοι από αυτά, παρακολουθώντας τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις των μελών της οικογένειάς τους.

- ❖ Γονείς αγχωμένοι λόγω οικονομικών, συζυγικών ή προσωπικών προβλημάτων
- ❖ Γονικές τεχνικές, π.χ. υπέρμετρη και αλλοπρόσαλλη τιμωρία
- ❖ Γονικές πρακτικές που χαρακτηρίζονται από ψυχρότητα, αδιαφορία ή ακόμα εχθρότητα και απόρριψη του παιδιού

Έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά που είναι βίαια, καταστρέφουν πράγματα και χτυπούν άλλα παιδιά, έχουν υποστεί τα ίδια βία από την οικογένειά τους ή είναι μάρτυρες βίας στα σπίτια τους. Τα παιδιά επαναλαμβάνουν πολλές φορές αυτά που βλέπουν να κάνουν οι «σημαντικοί άνθρωποι» της ζωής τους.

Οικογένεια και Επιθετικότητα: Θύτες

- ❖ Τα παιδιά που εκφοβίζουν μπορεί να μεγαλώνουν σε οικογένειες που δεν τους βάζουν κανόνες και δεν τα ελέγχουν. Μπορεί ακόμη να επαινούν την επιθετική τους συμπεριφορά. Επιπλέον συμβαίνει, όταν οι γονείς τους τα τιμωρούν πολύ σκληρά, τους φέρονται χωρίς ζεστασιά και τρυφερότητα ή δείχνουν να μην ενδιαφέρονται για αυτά και να τα απορρίπτουν. Πολλές φορές, μπορεί μέσα στο σπίτι να υπάρχουν καβγάδες και βία που επηρεάζουν αρνητικά όλα τα παιδιά.

Οικογενειακοί παράγοντες και σχολική επιθετικότητα

Παιδιά που βιώνουν προβλήματα θυματοποίησης είναι πιο πιθανό να προέρχονται από οικογένειες με ιστορικό παιδικής κακομεταχείρισης, φτωχής συναισθηματικής σύνδεσης μεταξύ των μελών και αδυναμία των γονιών στον χειρισμό συγκρούσεων.

Οικογένεια και Επιθετικότητα: Θύματα

❖ Τα παιδιά πάι που γίνονται ευκολότερα θύματα εκφοβισμού μπορεί να έχουν γονείς που τα προστατεύουν υπερβολικά και δεν τα βοηθούν να αποκτήσουν ανεξαρτησία και αυτονομία.

2. Κοινωνία και Αξίες

❖ Όταν οι άνθρωποι σε μια κοινωνία πιστεύουν πως ο εκφοβισμός είναι μια αποδεκτή μορφή συμπεριφοράς, ότι η επιθετικότητα επιτρέπεται (κυρίως στα αγόρια), όταν χρησιμοποιούν τη βία σαν τρόπο επικοινωνίας στις σχέσεις τους, όταν εφαρμόζουν πολύ αυστηρά μέτρα πειθαρχίας και τιμωρίας, όταν δεν αποδέχονται όσους είναι διαφορετικοί και δεν σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, όταν ενδιαφέρονται μόνο για το δικό τους συμφέρον, αδιαφορώντας για τους άλλους, τότε υπάρχει εκφοβισμός.

ΜΜΕ

- ❖ Όταν προβάλλουν συνεχώς σκληρές βίας, δίνουν το μήνυμα πως η βία και ο εκφοβισμός είναι οι μόνοι τρόποι για να λύνουμε τις διαφορές μας.

3. Σχολικοί παράγοντες και σχολική επιθετικότητα

Έλλειψη εποπτείας εκτός τάξης (αυλή και διάδρομοι του σχολείου)

Απουσία παρέμβασης ή λανθασμένη παρέμβαση

Σχολικό κλίμα (στάσεις των δασκάλων προς την επιθετικότητα, ικανότητες των δασκάλων να αναγνωρίζουν περιπτώσεις επιθετικότητας, πολιτική της σχολικής μονάδας)

Το σχολείο ως ανοιχτό σύστημα

Επικοινωνεί ως ενιαία ολότητα με άλλα
συστήματα, π.χ.

- Οικογένεια
- Ευρύτερη κοινότητα

Ρόλος του σχολείου

Πρόληψη

Διαχείριση

Προτάσεις Συνήγορου του Πολίτη για την πρόληψη

1. Έμφαση στη **δημοκρατική λειτουργία του σχολείου**, στην ακρόαση των απόψεων των παιδιών για θέματα που τα αφορούν, και στην ανάπτυξη ενός κλίματος συνεργασίας, κατανόησης και εμπιστοσύνης ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές.
2. Να συναντώνται τακτικά, όπως ο νόμος ορίζει, τα **σχολικά συμβούλια**, τα οποία αποτελούνται από εκπαιδευτικούς, εκπροσώπους των μαθητών, γονείς και τοπική αυτοδιοίκηση.
3. Το Υπουργείο Παιδείας θα πρέπει να προβλέπει νομικά και να υποστηρίζει την καθιέρωση διαδικασιών σύνταξης και εφαρμογής **Σχολικών Κανονισμών** σε κάθε σχολική μονάδα, με την συμμετοχή και των μαθητών, πάντα με βάση τις αρχές της δημοκρατικής σχολικής διοίκησης.

Προτάσεις Συνήγορου του Πολίτη για την πρόληψη

4. Θα πρέπει επίσης να γίνονται συχνά **συναντήσεις επικοινωνίας** στην κάθε τάξη, όπου εκτός των άλλων θεμάτων θα συζητούνται και θέματα συνεργασίας και τα ενδεχόμενα προβλήματα που παρουσιάζονται στις σχέσεις μεταξύ των μαθητών.

5. Οι **ομαδικές δημιουργικές εικαστικές δραστηριότητες στο σχολείο** (για παράδειγμα ομάδες έκφρασης, εικαστικής τέχνης, χορού, μουσικής, θεάτρου, περιοδικού, φωτογραφίας, κινηματογράφου, άθλησης, περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης κ.ά.) είναι ζωτικής σημασίας.

6. Έμφαση θα πρέπει να δοθεί και στη **διαπολιτισμική εκπαίδευση**, μέσα από δραστηριότητες που προάγουν τη βιωματική μάθηση της συνύπαρξης με το διαφορετικό και την καταπολέμηση των κάθε μορφής διακρίσεων.

Προτάσεις Συνήγορου του Πολίτη για την πρόληψη

7. Τα προγράμματα **Αγωγής Υγείας** θα πρέπει επίσης να ενισχυθούν, με αντικείμενο σχετικό με την πρόληψη και αντιμετώπιση κάθε είδους βίας και την προαγωγή της αρμονικής συμβίωσης και των λειτουργικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών.

8. Η πραγματοποίηση **ειδικών συζητήσεων και προγραμμάτων** για την εκπαίδευση των μαθητών στον σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων **κατά την χρήση του διαδικτύου** και την αποφυγή της άσκησης βίας, των προσβολών και του εκφοβισμού που συμβαίνει μέσω αυτού (cyberbullying).

9. Θα πρέπει επίσης να εισαχθούν στην εκπαιδευτική ύλη όλων των τάξεων της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης **διδασκτικές ενότητες σχετικές με τα δικαιώματα, τις ευθύνες και τις κοινωνικές σχέσεις των μαθητών.**

Προτάσεις Συνήγορου του Πολίτη για την πρόληψη

10. Θα πρέπει επίσης να προωθηθεί η διδασκαλία **«εναλλακτικών τρόπων αντίδρασης»** σε περιπτώσεις βίας ή εκφοβισμού μέσα από παιχνίδια ρόλων και άλλες σχετικές εργασίες.

11. Είναι επίσης ζωτικής σημασίας η παροχή της δυνατότητας σε κάθε σχολείο να **αξιοποιεί εκπαιδευτικούς με ειδικές γνώσεις**, όπως και **διεπιστημονική ομάδα συνεργατών** (για παράδειγμα ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, κ.ά.).

12. Θα πρέπει επίσης να εξεταστεί σοβαρά η **καθιέρωση διαδικασιών «υποβολής και εξέτασης παραπόνων»**.

13. Η **ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των μαθητών** που φαίνονται περισσότερο ευάλωτοι στο να γίνουν θύτες ή θύματα είναι εξίσου σημαντικός παράγοντας πρόληψης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.

ΤΙΜΩΡΙΑ;;;

- ❖ Η τιμωρία πρέπει να επιβάλλεται σε διαπροσωπικό πλαίσιο μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, ούτως ώστε να έχει προσωπικό νόημα για τους θύτες. Πριν την επιβολή της τιμωρίας μπορεί να προηγηθεί μια σοβαρή συζήτηση με τον δράστη, που θα τον βοηθήσει να κατανοήσει γιατί τιμωρήθηκε. Οι θύτες δεν πρέπει να θεωρήσουν την τιμωρία ως εκδίκηση ή απόρριψη από τους ενηλίκους. Πρέπει να είναι ξεκάθαρο πως απορρίπτουμε τη συμπεριφορά τους και όχι τους ίδιους ως άτομα.
-

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Δάφνη (Daphne), Δάφνη II (Daphne II) και Δάφνη III (Daphne III)

Βασικοί άξονες των έργων αυτών είναι η πρόληψη της ενδοσχολικής βίας και η λήψη πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Στις πρωτοβουλίες αυτές το σχολείο χρησιμοποιείται ως πεδίο εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων κατά της βίας.

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά του Σχολικού Εκφοβισμού (European Antibullying Network - EAN)

Το έργο υλοποιείται με την άμεση συμμετοχή 17 εταίρων από 12 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συντονιστής του έργου αυτού είναι «Το Χαμόγελο του Παιδιού».

Το Πρόγραμμα “I am not Scared” («Δεν φοβάμαι»)

Συγκεντρώθηκαν και καταγράφηκαν, μεταξύ άλλων, κριτικές εκδόσεις για τον σχολικό εκφοβισμό, καλές πρακτικές για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου, μελέτες περίπτωσης από όλα τα κράτη που συμμετείχαν, εθνικές εκθέσεις και διακρατικές εκθέσεις σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, καθώς και Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αντιμετώπιση σχολικού εκφοβισμού.

03-02-23 «Ζούμε Αρμονικά ΜΑΖΙ, Σπάμε τη Σιωπή!» - νομοσχέδιο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού

Παρατηρητήριο για την Πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων

Δίκτυο Πρόληψης και Αντιμετώπισης των Φαινομένων Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού

Ο Συνήγορος του Παιδιού

Το Πρόγραμμα Παρέμβασης «STOP! στην Ενδοσχολική Βία» για μαθητές της Δ', Ε' και Στ' Δημοτικού, Εταιρία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.ΨΥ.Π.Ε).

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ❖ **Αρτινοπούλου, Β., Μπαμπάλης, Θ., Τσώλη, Κ., & Νικολόπουλος, Β. (2023). *Σχολικός εκφοβισμός. Θεωρία, έρευνα και πρακτικές. Διάδραση.***
- ❖ **Αρτινοπούλου, Β. (2010). *Η σχολική διαμεσολάβηση.* Νομική Βιβλιοθήκη.**
- ❖ **Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. (2015). *Επιμορφωτικό υλικό για στελέχη εκπαίδευσης και εκπαιδευτικούς: Εκπόνηση επιμορφωτικού εκπαιδευτικού ενημερωτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης. Κέντρο Ευρωπαϊκού και Συνταγματικού Δικαίου.***

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ❖ Georgiou, S., Ioannou, M., & Stavrinides, P. (2017). Parenting styles and bullying at school: The mediating role of locus of control. *International journal of school & educational psychology*, 5(4), 226–242.
 - ❖ Μπαμπάλης, Θ. (2011). *Η ζωή στη σχολική τάξη. Διάδραση*
 - ❖ Olweus, D. (1993). *Bullying at School. What we know and what we can do?* Blackwell.
 - ❖ Stavrinides, P., Tantaros, S., Georgiou, S., & Tricha, L. (2018). Longitudinal associations between parental rejection and bullying/victimization. *Emotional and behavioural difficulties*, 23(2), 203–212.
 - ❖ Τσώλη, Κ. & Μπαμπάλης, Θ. (2023). *Δεξιότητες Ζωής: Θεωρία και εφαρμογές για εκπαιδευτικούς και γονείς. Διάδραση.*
-